

УДК 373.2.015.3:159.923.2].016:745/749

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-394-405](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-394-405)

Літченко Олена Дмитрівна кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, тел.: (044) 272-19-02, <https://orcid.org/0000-0002-7004-3837>

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто наукові праці, що висвітлюють питання формування самостійності у дітей дошкільного віку. У сучасній науковій думці та нормативних документах вона розглядається як якість особистості, її вважають психологічною умовою розвитку і зростання особистості. Для забезпечення самостійності дітей важливим є створення розвивального середовища і обрання оптимальної педагогічної стратегії виховання.

Проаналізовано історичні аспекти розвитку поглядів на самостійність. З'ясовано, що в українській педагогічній думці за останні 100 років були різні погляди на її місце у виховному процесі. На них впливали загальні педагогічні підходи до дошкільної освіти дітей дошкільного віку. В період УРСР самостійність розглядалась переважно у контексті трудового виховання. З часу незалежності України гуманістичні підходи в освіті змінили бачення самостійності в особистісному розвитку вихованців. Актуальними стали ідеї класиків, М. Монтессорі, С. Русової. Діяльність дитини стала вільною, перемістившись з площини трудового виховання у різноманітні види діяльності.

Доведено, що розширення меж пізнання відбувається за умови власних автономних дій індивіда, тому формування самостійності у дітей дошкільного віку відбувається у доступному розвивальному середовищі та у різноманітній діяльності. Особливо діти люблять продуктивні види діяльності (гра, експериментування, художньо-продуктивна, мистецько-творча тощо). Тому предметні осередки у закладі дошкільної освіти створюються з метою заохотити дітей до самостійності.

Художньо-продуктивна діяльність надає можливість дітям використати раніше здобутий досвід та знання, спланувати та реалізувати власні задуми, своє бачення довкілля, виявляючи свою самостійність і цілеспрямованість у досягненні мети. У статті визначено умови, що сприяють формуванню самостійності дітей дошкільного віку в ЗДО та у сім'ї. Запропоновано карти-схеми самостійного виконання виробів з різних матеріалів для художнього конструювання. Подано алгоритм створення карти-схеми та рекомендації щодо її використання.

Ключові слова: самостійність, виховання, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, трудове виховання, середовище, універсальний дизайн, освітня взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками, педагогіка М. Монтесорі, художньо-продуктивна діяльність, карта-схема.

Litichenko Olena Dmytrivna Ph.D. in Education, lecturer of the Department of Preschool Education, Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv, 04053, tel.: (044) 272-19-02, <https://orcid.org/0000-0002-7004-3837>

FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S INDEPENDENCE IN ARTISTIC AND PRODUCTIVE ACTIVITIES

Abstract. The article reviews scientific publications that cover the issue of forming independence in preschool children. In modern scientific thinking and regulatory documents, independence is seen as a quality of personality, and is considered a psychological condition for personal development and growth. To ensure the independence of children, it is important to create a developmental environment and choose the optimal pedagogical strategy of education.

The historical aspects of the development of views on independence are analyzed. It is found that in Ukrainian pedagogical thinking over the past 100 years there have been different views on its place in the educational process. They were influenced by general pedagogical approaches to preschool education of preschool children. In the period of the Ukrainian SSR, independence was considered mainly in the context of education through work. Since Ukraine's independence, humanistic approaches to education have changed the vision of independence in the personal development of children. The ideas of the classics, M. Montessori, and S. Rusova became relevant. The child's activity became free, moving from the plane of education through work to a broader variety of activities.

It has been proven that the expansion of the boundaries of cognition occurs under the condition of an individual's own autonomous actions, so the formation of independence in preschool children takes place in an accessible developmental environment and in a variety of activities. Children especially like productive activities (play, experimentation, artistic and productive, artistic and creative, etc.) Therefore, subject centers in preschool education institutions are created to encourage children's independence.

Artistic and productive activities allow children to use previously acquired experience and knowledge, plan and implement their own ideas, their vision of the environment, showing their independence and determination in achieving the goal. The article specifies the conditions that contribute to the formation of preschool children's independence in preschool educational institutions and in their families. The scheme-cards for independent creation of crafts from different materials for

artistic design are proposed. The algorithm for creating a scheme-cards and recommendations for its implementation are presented.

Keywords: independence, preschool education, preschool children, preschool education institution, education through work, environment, universal design, educational interaction of preschool education institution with parents, Montessori pedagogy, artistic and productive activity, scheme-cards.

Постановка проблеми. Упродовж останніх 30 років система дошкільної освіти України перебуває у постійному стані модернізації і пошуків ефективних підходів, форм, методів, засобів її організації. Метою пошуку є відповідність тенденціям розвитку освіти у цивілізованих країнах світу, що стане надійним підґрунтям для економічного зростання і формування прогресивного, розвинутого суспільства у нашій країні.

Серед ключових цінностей та принципів дошкільної освіти регламентованих Державним стандартом дошкільної освіти (2021) визначено самоцінність дошкільного дитинства, важливість його щасливого проживання як передумови подальшої самореалізації, здатності до активності та самовираження у житті. У закладі дошкільної освіти зміст та організація освітнього процесу ґрунтується на «реалізації самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку» [1]. Формування самостійності у дошкільному дитинстві є одним з пріоритетних завдань для педагогів та батьків.

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до трактування самостійності у залежності від умов її вияву, проте усі вчені погоджуються, що самостійність є важливою психологічною умовою зростання кожної людини. Вона є основою розвитку самосвідомості, розширення меж пізнання та здатності до практичних автономних дій, виступає підґрунтям для формування незалежності у власних судженнях та оцінках [4; 5].

Самостійність не може виникнути за відсутності свободи, а саме умов для вільного розвитку, навчання, виховання, експериментування, накопичення досвіду і самореалізації власних ідей та бажань. Вона розвивається у процесі залучення дитини до участі в різних видах діяльності, особливо цікаві для дітей творчі, продуктивні види діяльності.

Тому питання створення сприятливого розвивального середовища, підбір методів і прийомів освітньої взаємодії з метою формування самостійності у дітей дошкільного віку є особливо актуальними для науковців і практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самостійності дітей раннього і дошкільного віку розглядаються у наукових працях психологів і педагогів. Зокрема, особливості розвитку самостійності у сучасних дітей висвітлювали Ю. Волинець, Н. Дудник, С. Івах, В. Маршицька, розвиток пізнавальної самостійності дітей дошкільного віку вивчали С. Ладивір,

О. Проскура, статеvu приналежність як чинник розвитку самостійності у дітей 5-7 років досліджувала О. Лісовець, ініціативність як здатність до вияву самостійності в ігровій діяльності вивчала В. Агіляр Туклер. Розвиток самостійності у дітей раннього віку був предметом дослідження З. Гуріної, Т. Кривошеї, К. Михайлової, Н. Волошин. У різних видах діяльності, зокрема ігровій, особливості розвитку самостійності дітей дошкільного віку вивчали М. Савченко, С. Кузьменко, у конструювальній Ю. Демидова, мистецько-творчій А. Федорович. Дослідження вчених свідчать – діти, які демонструють високий рівень самостійності мають вищу впевненість, самооцінку, мотивацію до будь-якої діяльності. Отже, самостійність є важливою умовою розвитку пізнавальної активності, розвитку інших якостей особистості: цілеспрямованості, відповідальності, ініціативності, працьовитості. Важливим є і те, що прагнення дітей до самостійності має здатність згасати за умов надмірної опіки з боку дорослих.

Психологи зазначають, що рівень самостійності дітей дошкільного віку у різних видах діяльності значно знизився (Л. Зайцева, О. Коноко, Т. Танько). Це пов'язують з надмірною опікою дорослих, бажанням відмежувати дітей від найменших труднощів, що не завжди йде на користь дитині (Г. Беленька, Н. Волошин, С. Івах, М. Машовець, К. Михайлова). Не поодинокими є випадки гіперопіки, коли дорослі намагаються усе зробити замість дитини [5]. Як негативний фактор відзначаємо надмірне використання гаджетів та недостатній розвиток пізнавальної активності дитини у предметному, соціальному і природному довкіллі (Т. Пономаренко, О. Кузіна).

Тому дорослий, який постійно нав'язує дитині діяльність та спрямовує на кожному кроці, обмежує дитину у набутті самостійності, формуванні власного світогляду розвитку повноцінної, здорової особистості. Щоб дитина могла діяти вільно, мати свободу вибору, дорослим необхідно забезпечити відповідне освітнє середовище з різноманітними осередками, матеріалами, іграшками [10].

Мета статті – проаналізувати особливості формування самостійності дітей дошкільного віку у художньо-продуктивній діяльності у сучасній науковій думці.

Виклад основного матеріалу. В українській народній педагогіці вихованню самостійності завжди приділяли значну увагу, адже діти змалечку були залучені до праці, ведення домашнього господарства, догляду за найменшими членами сім'ї. Значний вплив на дітей мала різновікова дитяча громада, старші навчали молодших, діти мали можливість виявляти свою самостійність у спільній, притаманній дітям цього віку, діяльності.

У історії педагогіки особливу увагу питанню формування самостійності і свободи вибору приділяла відома італійська вчена М. Монтессорі. Широко відомим є її вислів «Допоможи мені зробити це самому», що по суті є девізом її педагогічної концепції. Вона зазначала, що дитина народжується з жагою

пізнання світу, тому завданням педагогів є створення умов для її самовираження та свободи дій. Пропонувала мінімізувати педагогічне керівництво дитячою діяльністю, вважала, що освіта має сприяти дітям у самостійному опануванні світу. Згідно з її думкою, завданням дорослих є допомогти дітям розвивати власну самостійність і життєву компетентність.

Педагогічні ідеї М. Монтесорі в Україні широко впроваджувала С. Русова, адаптувавши їх до наших соціокультурних реалій і педагогічних поглядів 20-х років ХХ століття. Ґрунтуючись на ідеї свободи, середовищному підході, пропонувала власне бачення облаштування і наповнення осередків у дитячому садку. Вбачала необхідність створення комфортного, близького до родинного, сенсорно різноманітного і цікавого для дітей середовища, що спонукає дітей до активного пізнання довкілля.

В історії дошкільної освіти у 50-80-х роках ХХ століття самостійність першочергово розглядалась у контексті трудового виховання. Варто зазначити, що зважаючи на авторитарність радянської системи виховання свобода дій у дитини дошкільного віку була обмежена. Самостійність виявлялася переважно у самообслуговуванні та не мала місця у виборі діяльності, судженнях тощо. Саме тому вона розглядалась як важлива якісна характеристика трудового виховання, яку необхідно формувати з раннього дитинства.

Суттєві зміни у поглядах на формування самостійності дітей відбулися у 80-х роках ХХ століття. Загальні суспільно-політичні процеси і настрої вимагали змін у системі освіти, що сприяло появі педагогіки співробітництва, зверненню уваги на розвиток особистих творчих нахилів вихованців. Проте лише з настанням незалежності України, за активної підтримки українськими науковцями гуманістичної дитиноцентричної педагогіки, індивідуальний підхід отримав широке впровадження у дошкільній освіті (І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко).

У сучасній педагогічній думці самостійність розглядають як базову якість особистості не лише у контексті трудового виховання (М. Машовець, О. Москаленко, Л. Пісоцька, Х. Шапаренко), а і як важливу якість для розвитку лідерства (О. Безсонова, Н. Гавриш), здатність до самовираження (А. Аніщук, В. Вюнник, О. Половіна), умову розвитку ініціативності, відповідальності (Г. Беленька, В. Агіляр Туклер), як цінність і внутрішня необхідність (Т. Піроженко).

Важливим для підтримки дитячої самостійності є розвивальне середовище, що сприяє вільній грі, творчій діяльності, дослідженню предметного, природного і соціального довкілля [4; 9]. Середовище як простір підтримки вільної активності дітей дошкільного віку у своїх дослідженнях розглядали Н. Дудник, Н. Григор'єва О. Лісовець, Л. Зайцева, І. Карабаєва, О. Рейпольська.

У сучасній дошкільній освіті середовище розглядається як «третій вихователь». У освітньому просторі з'являється нове поняття «універсальний дизайн». Він визначається як «дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну» [2]. Розглядається у контексті безбар'єрності та створення рівних можливостей для усіх учасників освітнього процесу. Філософія універсального дизайну охоплює освітні програми, розвивальні осередки, технології педагогічної взаємодії з дітьми дошкільного віку. Ґрунтується на особистісно зорієнтованому і діяльнісному підходах, що виявляються у варіативності, безпечності, естетичності, гнучкості комплектації освітнього середовища, сприянні у активності й самостійності особистості, урахуванні вікових особливостей, індивідуальності, взаємодії, інклюзії і емоційному комфорту [7]. Принципи рівності і доступності, толерантності, гнучкості і простоти використання, безпечності та безбар'єрності закладено і у Державному стандарті дошкільної освіти (ДСДО, 2021). У цьому ж документі підкреслюється, що освітній процес і середовище освітнього закладу мають бути пристосовані до потреб дитини [1]. Побудова освітнього середовища покликана спонукати дітей до діяльності та надавати можливості реалізації власних інтересів і бажань, створювати можливості для самовираження, самоствердження [9].

Варто зазначити, що на цих позиціях ґрунтуються і сучасні освітні програми для дітей раннього і дошкільного віку. Зокрема, в освітній програмі «Дитина» побудова розвивального середовища ґрунтується на принципах індивідуалізації та елективності, що передбачає урахування потреб, інтересів кожної дитини та надання вихованцям свободи у виборі цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів власної діяльності [3].

Серед осередків групової кімнати виокремлюємо куточок для СХД. Він має містити матеріали для художньо-продуктивної діяльності: папір, пластичні суміші, олівці, залишковий, природний матеріал тощо. Важливим є упорядкування осередку, щоб мотивувати дітей самостійно займатися своїми справами без погодження з дорослими.

Самостійність – це якість, яка закладається у ранньому віці і потребує підтримки у дошкільному дитинстві. Формуванню самостійності дітей дошкільного віку у художньо-продуктивній діяльності сприяють:

1. *Збагачення уявлень дітей про довкілля.* Розширення кругозору дітей, пізнання навколишнього світу є підґрунтям для розвитку інтересу, прагнення до активності і діяльності.

2. *Використання якісних різноманітних матеріалів для творчості.* Красиві і привабливі матеріали спонукають дитину до діяльності. Окрім традиційних матеріалів (паперу, тканини, природного, залишкового тощо) для дитячої творчості пропонуються сучасні: синельний дріт, фетр, різноманітні

пластичні суміші, набори для виготовлення поробок зі стразів, мила, серветок тощо. Також спонукає до художньо-продуктивної діяльності значна кількість різноманітних ідей для створення виробів, що поширюється мережею Інтернет. Зважаючи на появу різноманітних цікавих і доступних матеріалів для дитячої творчості, вважаємо доцільним використовувати їх з метою розширення уявлень про матерію та формування способів дій з нею, розвитку уміння прогнозувати можливий результат.

3. *Формування умінь і навичок безпосередньої діяльності з матеріалами.* Набуття досвіду дозволяє дитині переносити його у своє повсякдення, розвиває мисленнєву діяльність, здатність до вирішення творчих завдань, активності та самостійності.

4. *Створення ситуації успіху.* Художньо-продуктивна діяльність, як і будь-яка у дошкільному дитинстві, має приносити задоволення, позитивні емоції від процесу та результату створення виробу. Позитивний емоційний стимул є рушійним для виявлення бажання самостійності.

5. *Обізнаність з дитячою субкультурою, інтересами, героями.* Важливим у підтримці дітей у художньо-продуктивній діяльності є обізнаність з їх ціннісним простором, установками, способами діяльності та формами комунікації. Вона допомагає батькам і педагогам зрозуміти дітей, бути цікавими для них, підтримувати їх і спонукати до самостійності.

6. *Художнє конструювання з різним рівнем завдань.* У процесі спеціально організованої художньо-продуктивної діяльності педагогам варто пропонувати дітям проблемні завдання. Наприклад: у процесі виготовлення напівоб'ємного трактора з'ясувалось, що серед заготовок, зроблених вихователем, відсутні великі колеса. Що робити у такій ситуації? Як виготовити колесо необхідного розміру? Можна знайти у груповій кімнаті предмет круглої форми, прикласти до аркуша паперу, обвести по контуру олівцем і вирізати. Такі завдання спонукають дітей до вияву кмітливості, формують досвід виходу з проблемних ситуацій і мотивують до проявів самостійності у повсякденному житті.

Плануючи художньо-продуктивну діяльність (малювання, ліплення, художнє конструювання) у закладі дошкільної освіти, відповідно до вікових можливостей та рівня художніх навичок вихованців, варто використовувати різнорівневі завдання:

1. Репродуктивні (відтворювальні) – завдання на повторення продемонстрованого педагогом, мають на меті формувати у дітей розуміння основного принципу дії з матеріалами, відпрацювати навичку, запам'ятати варіанти дій і їх результат, відтворити у подальшій художній діяльності.

2. Інтерпретовані – полягають у відтворенні і використанні раніше набутих умінь і навичок. Інтерпретовані завдання можуть комбінуватися з репродуктивними та творчими. Тобто частина завдання повторюється за педагогом, інша – виконується на основі попереднього досвіду, поступово збільшуючи кількість самостійно виконаних дій.

3. Творчі – завдання з пошуку нових способів вирішення задач на основі створення виробу за власним задумом дітей.

Психологи зазначають, що самостійна діяльність дітей відрізняється від діяльності під керівництвом або під впливом, проявами власного вибору, самостійним плануванням дій. Вона є показником формування уявлень у дітей про довкілля та способи його перетворення. У процесі спільної з дорослим діяльності вихованцям важливо приймати участь у обговоренні завдань, знаходженні рішень, висловленні пропозицій [6]. У художньо-продуктивній діяльності необхідно розвивати уміння підхоплювати та розширювати думку товариша, домовлятися, планувати діяльність, за необхідності розподіляти та брати на себе обов'язки, прогнозувати і аналізувати отримані результати. Усе це є підґрунтям для формування дитячої самостійності, адже рівень її зростання залежить від отриманого досвіду, сформованих алгоритмів дій.

Ефективними у формуванні самостійності дітей дошкільного віку є різноманітні освітні методи і прийоми, зокрема карти-схеми. Використання карт-схем має на меті сформувати уміння у дітей самостійно конструювати виріб, користуватись схемою та обирати матеріали, та виконувати дії відповідно інструкції (рис.1).

Рис.1 Карти-схеми конструювання виробів з різних матеріалів (старший дошкільний вік)

Запропонована карта-схема виробу включає:

1. Зображення виробу. Воно демонструє кінцевий результат виконання виробу і дозволяє дітям побачити прогнозований виріб.

2. Матеріали та інструменти, які необхідні для виконання виробу. За допомогою умовних позначок і цифр, позначено кількість елементів, їх кольори, розміри, форми.

3. Поетапна інструкція виконання виробу.

Додатково до карти-схеми може бути доданий аркуш із заготовками для вирізання.

На початку щоб сформувати вміння у дітей розуміти карти-схеми і самостійно виконувати вироби, необхідно їх розглянути разом з дорослими. Попередньо підготувати карти-схеми і матеріали, які на них зображені та розкласти їх на столі, щоб діти могли підходити і обирати необхідні для майбутньої іграшки елементи. Варто підготувати для кожної дитини тарілочку, в яку вони будуть складати необхідні для виробу матеріали.

На I етапі використання карти-схеми варто розглянути одну з них та разом з дітьми зібрати усе необхідне для виробу і виготовити його.

На II етапі необхідно пригадати разом з дітьми алгоритм використання карти-схеми і запропонувати на вибір 2-3 схожих за технікою виконання виробів. За необхідності допомогти вихованцям підібрати матеріали. Важливо, щоб техніки виконання виробів на карті-схемі були знайомими для дітей.

Використання таких карт-схем викликає інтерес, бажання самостійно обрати іграшку, зібрати усе необхідне і сконструювати її.

Цікавими є проблемні завдання за картами-схемами. Наприклад, замінити один з елементів виробу або удосконалити запропоновану на карті-схемі іграшку на власний смак.

Формування самостійності потребує системного підходу, тому важлива участь усіх дорослих, що оточують дітей, батьків і педагогів. Підтримка, заохочення, увага і простір для діяльності важливі і у закладі дошкільної освіти, і вдома. Тому необхідно підвищувати педагогічну культуру батьків, сприяти формуванню у них уявлень про розвиток самостійності дітей у різних видах діяльності, зокрема художньо-продуктивній.

О. Лісовець зазначає, що успіх батьків у вихованні самостійності дітей дошкільного віку залежить від:

- наявності знань про формування самостійності, форм виявлення самостійної діяльності у дітей раннього і дошкільного віку;
- єдності виховних впливів усіх членів родини та педагогів;
- розвитку інтересу та позитивного ставлення до художньо-продуктивної діяльності, вміння передбачати і планувати результати своєї діяльності;
- формування з боку батьків ціннісного ставлення до художньо-продуктивної діяльності дітей, її підтримка та мотивація;
- формування навички самостійно долати труднощі, розв'язувати завдання опираючись на попередній досвід, долати страхи [8].

Дослідження питання формування самостійності дітей дошкільного віку в умовах сім'ї дозволяє зазначити, що не всі родини забезпечують дитині власний куточок для творчості, часто недооцінюючи його важливість. Ще одним негативним фактором є відсутність житлових умов, що значно

погіршилися внаслідок воєнних дій та значних втрат і руйнувань цивільних об'єктів.

Висновки. Отже, вивчаючи особливості формування самостійності науковці акцентують увагу на важливості цієї якості у розвитку особистості. У дошкільному дитинстві вона є умовою зростання. З'ясовано, що на думку вчених, батьки і педагоги незначною мірою приділяють увагу вихованню самостійності у дітей, надмірно опікуючи їх та не нівелюючи значення вільної діяльності.

Самостійна художньо-продуктивна діяльність, як і будь-яка діяльність, має умови за яких вона буде активно формуватися. Активаторами самостійності дітей дошкільного віку є створення ефективного і цікавого розвивального середовища, різні форми освітньої взаємодії, використання різноманітних видів художньо-продуктивної діяльності, заохочення і мотивація дітей, забезпечення позитивної і творчої атмосфери.

Усі осередки групової кімнати мають забезпечувати вільний доступ до предметів та іграшок, дозволяти дітям самостійно втілювати свої задуми з перетворення доквілля.

Позитивно впливає на формування самостійності дітей дошкільного віку у художньо-продуктивній діяльності збагачення уявлень про доквілля, використання різноманітних матеріалів для творчості, формування умінь і навичок безпосередньої діяльності з матеріалами, створення доброзичливої атмосфери і ситуацій успіху у художньо-продуктивній діяльності, обізнаність з дитячою субкультурою та цікаві завдання орієнтовані на вільну активність дітей.

Значний науковий інтерес становлять сучасні методи, форми і засоби розвитку самостійності у дітей дошкільного віку. Використання карт-схем, як наочно-практичний метод, що орієнтує виконавця на самостійне конструювання іграшки є перспективним і потребує подальших досліджень.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція (2021). Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyukomponent-doshk-osv.pdf>
2. Закон України «Про освіту» (2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. Огнев'юк, В. О., Беленька, Г. В., Богініч, О. Л., Вертугіна, В. М., Волинець, К. І., Волинець, Ю. О. & Товкач, І. С. ТОВ "Принт медіа (2020).с. 440 URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31897/1/Programa_DUTUNA_KDO_2020.pdf
4. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання: навчальний посібник для студентів другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2023. 300 с. Івах С. Самостійність як показник суб'єктності дитини старшого дошкільного віку. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2022, 1.4:С. 23-31.

5. Михайлова, К. В., Волошин Н. П. Розвиток самостійності у дітей раннього віку як чинник формування активної життєвої позиції самодосконалої творчої особистості. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія": збірник наукових праць / гол.ред. Г.В. Товканець. Мукачево : МДУ, 2017. Випуск 2(6). С.147-150

6. Кононко О.Л. Соціально емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищих навч. закладів. К.: Освіта, 1998. 255 с.

7. Коваленко О.В., Літченко О. Д. Сучасний погляд на розвивальне середовище для дітей раннього і дошкільного віку. *Grail of Science*. 2023. №34. С. 317-322. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/08.12.2023/22>

8. Лісовець О. В. Вплив сім'ї на виховання самостійності дітей дошкільного віку. 2022. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2590/1/5.pdf>.

9. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування : навч.-метод. посібник / за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.

10. Cerino, A. The importance of recognising and promoting independence in young children: the role of the environment and the Danish forest school approach. *Education 3-13*, 51(4), 2023. 685–694. <https://doi.org/10.1080/03004279.2021.2000468>

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity), nova redaktsiia [Basic component of preschool education (State standard of preschool education), new edition]. Zatverdzheno nakazom MON № 33 vid 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyikomponent-doshk-osv.pdf> [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

3. Dytyna. Osvitnia prohrama dla ditei vid 2 do 7 rokiv [Baby. Educational program for children from 2 to 7 years old.]. Ohneviuk, V. O., Bieliienka, H. V., Bohinich, O. L., Vertuhina, V. M., Volynets, K. I., Volynets, Yu. O. & Tovkach, I. Ye. TOV "Prynt media (2020).s. 440 URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31897/1/Programa_DUTUNA_KDO_2020.pdf [in Ukrainian].

4. Dudnyk N., Karpenko O., Sviontyk O. Suchasni tekhnolohii doshkilnoho vykhovannia: navchalnyi posibnyk dla studentiv drugoho (mahisterskoho) rivnia osvity spetsialnosti 012 Doshkilna osvita. Drohobych [Modern technologies of preschool education: a study guide for students of the second (master's) level of education, specialty 012 Preschool education.]: DDPU im. Ivana Franka, 2023. 300 s. Ivakh S. Samostiinist yak pokaznyk subiektnosti dytyny starshoho doshkilnoho viku. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2022, 1.4:S. 23-31. [in Ukrainian].

5. Mykhailova, K. V., Voloshyn N. P. Rozvytok samostiinosti u ditei rannoho viku yak chynnyk formuvannia aktyvnoi zhyttievoi pozytsii samodoskonaloї tvorchoї osobystosti. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu* [The development of independence in young children as a factor in the formation of an active life position of a self-improved creative personality.]. Serii "Pedagogika ta psykholohiia": zbirnyk naukovykh prats / hol.red. H.V. Tovkanets. Mukachevo : MDU, 2017. Vypusk 2(6). 147-150 [in Ukrainian].

6. Kononko O.L. Sotsialno emotsiinyi rozvytok osobystosti (v doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional personality development (in preschool childhood)] : Navch. posib. dla vyshchykh navch. zakladiv. K.: Osvida, 1998. 255 [in Ukrainian].

7. Kovalenko O.V., Litichenko O. D. Suchasnyi pohliad na rozvyvalne seredovyshche dla ditei rannoho i doshkilnoho viku [A modern view of the developmental environment for children of early and preschool age]. *Grail of Science*. 2023. №34. 317-322. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/08.12.2023/22> [in Ukrainian].

8. Lisovets O. V. Vplyv simi na vykhovannia samostiinosti ditei doshkilnoho viku [The influence of the family on the education of independence of preschool children]. 2022. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2590/1/5.pdf> [in Ukrainian].

9. Osvitnie seredovyshe zakladu doshkilnoi osvity: tekhnolohii proiektuvannia: navch.-metod. Posibnyk [Educational environment of preschool education institution: design technologies] / za red. O. D. Reipolskoi. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 2021. 222. [in Ukrainian].

10. Cerino, A.. The importance of recognising and promoting independence in young children: the role of the environment and the Danish forest school approach. Education 3-13, 51(4), 2023. 685–694. <https://doi.org/10.1080/03004279.2021.2000468>